

A. J. HEISSERER, **Alexander the Great and the Greeks.** The Epigraphic evidence. University of Oklahoma Press. Norman 1980.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ΙΙ ἀποφασισθεῖσα καὶ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ἐν συνεχείᾳ διεξαχθεῖσα ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν ἦτο π ρ ο λ η π τ ι κ ὸ ς¹ πόλεμος κατὰ τοῦ ἀπ' Ἀνατολῶν ἐπὶ γλυδος καὶ κακοῦ γείτονος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπιθυμία νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἦτο ἀνεκαθεν ζωηρά. Ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ V π. X. αἰῶνος, καὶ ἀφοῦ εἶχον καθυποτάξει τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἐλληνίδας πόλεις, ἐξεστράτευσαν οἱ Πέρσαι κατὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος· εἰς ταύτην ὄχι μόνον τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν τούτων ἀγαθῶν δὲν ἐφείσθησαν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν. Παρὰ τὴν οἰκτρὰν ἐν τούτοις καὶ ἄδοξον ἔκβασιν τοῦ ἐγγχειρηματός των ἐκείνου, ὄχι μόνον δὲν ἔστρεψαν τὰς κατακτητικὰς βλέψεις των πρὸς ἄλλα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἀλλὰ ἕνα μόνον αἰῶνα μετὰ ταῦτα ἦσαν οὗτοι ἀναμειγμένοι ἐντόνως καὶ ἀνεπιτρέπτως εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ἐλληνικῶν πόλεων.

Μεσοῦντος δηλαδὴ τοῦ IV αἰῶνος ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐν Ἑλλάδι διεγράφετο ὡς ἀκολούθως; Ἐπεκράτει πολιτικὴ ἀβεβαιότης ἐν αὐτῇ, κυριώτερα αἷτια τῆς ὁποίας ἦσαν: 1) Ἡ σοβοῦσα καχυποψία μετὰξὺ Ἀθηνῶν—Σπάρτης—Θηβῶν, τῶν πόλεων αἱ ὁποῖαι εἶχον παλαιότερον διαδραματίσει ἡγετικὸν ῥόλον. Ταύτης ἕνεκεν ἦτο φυσικὸν νὰ δυσπιστοῦν αὐταὶ καὶ διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς πάντα ἀποσκοποῦντα ἐν ὑποκαταστάσει ταύτας εἰς τὸν παλαιὸν ἐκείνων ῥόλον των, ἐν προκειμένῳ τὴν νῆαν ἀπὸ Βορρᾶ δύναμιν, ἡ ὁποία διὰ τοῦ ἰκανοῦ ἡγεμόνος της προωθεῖτο σταθερῶς πρὸς νότον. 2) Οἱ Πέρσαι εἶχον διαθέσει ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἄφθονον χρυσίον, μὲ τὸ ὁποῖον διέφθειρον συνειδήσεις² καὶ, ἐνισχύοντες τὰς ἀντιδημοκρατικὰς μερίδας, ἐκαλλιέργουν τὸ κλίμα διχονοίας εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις³. Ἀκόμη καὶ ὑποθέσεις ὑψίστης πολιτικῆς σημασίας, ὡς αἱ διαπραγματεύ-

1. Περὶ κ α τ α κ τ η τ ι κ ο ῦ πολέμου κατὰ τοῦ μεγάλου Βασιλέως γίνεται λόγος εἰς τὸ νεωστὶ κυκλοφορηθὲν βιβλίον «Φίλιππος βασιλεὺς Μακεδόνων», Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν 1980. Εἶναι δυνατόν νὰ πρόκειται ἐκεῖ περὶ μεταφραστικοῦ παροράματος, ἢ διὰ κάτι ἀνάλογον πρὸς τὰ: α) σελ. 168 I στίχ. 43, «στὴν ἐκστρατεία (sic?) τῆς Χαϊρώνειας», β) σελ. 244 I στίχ. 31 ἐξ., «Ἀλλὰ, ἂν ὁ Φίλιππος δὲν εἶχε ἄλλους σκοποὺς ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, δὲ θὰ ἄφηνε ἔξω ἀπὸ τὰ ὄριά του τὴν Ἑλλάδα νότια ἀπὸ τὸν Φίλιππο (sic?). Πρόκειται προφανῶς διὰ τὸ εἰς τὴν σελίδα 135 I στίχ. 39 ἐξ., «ἡ συστηματικὴ ἀποφυγὴ ἐπεκτάσεως τοῦ μακεδονικοῦ κράτους νότια ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ τὰ Καμβοῦνια», γ) τὴν ἀναφερομένην ἐν σελ. 228 II στίχ. 15 ὑπ' ἀριθ. 18 ὑποσημείωσιν, τὴν ὁποίαν μάτην ἀναζητεῖ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν, τὴν σελίδα 247, ἔνθα ἔδει νὰ ὑπάρχη αὕτη. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν σελίδα 246 ἀναγράφεται ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ κείμενον παραπομπῶν ὑπ' ἀριθμ. 14. 15. 16, ἀλλ' εἰς τὰς σελίδας 186/87 δὲν σημειοῦται ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν ἔδει νὰ ἔχωσιν αὐταὶ ἐν τῷ κειμένῳ τούτων, δ) τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου Συμβούλιον, ἀντὶ (Ἀμφικτιονικόν) Σ υ ν ἔ δ ρ ι ο ν, ὡς τοῦτο παραδίδεται (Πρβλ. Syll.³ τόμ. IV σελ. 573: Liddell - Scott, Λεξικὸν σελ. 1704: Pauly - Wissowa, R E VII σελ. 1756 στίχ. 26 ἐξ., Ἀρχ. Ἐφημ. 1921 σελ. 3) καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

2. Οἱ δαρεῖκοι ἦσαν τὸ «σιληρὸν νόμισμα» τῆς ἐποχῆς προσφερόμενον δι' ἀποταμίευσιν. Σχετικῶς πρβλ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1967 σελ. 27.

3. Χαρακτηριστικὰ τῆς ὑπονομευτικῆς δραστηριότητος τῶν Περσῶν καὶ τῆς παρὰ τούτων ὀργανωθείσης πέμπτης φάλαγγος εἶναι ὅσα ἰσχυρίζεται ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῇ πρὸς Δαρεῖον ἐπιστολῇ του, «τοῦ δὲ πατρὸς (Φιλίππου) ἀποθανόντος ὑπὸ τῶν ἐπιβουλεύσαντων, οὓς ὑμεῖς συνετάξατε, ὡς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πρὸς ἅπαντας ἐκομπάσατε, ... καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τοὺς Ἑλληνας γράμματα οὐκ ἐπιτήδεια διαπέμποντος, ὅπως πρὸς με πολεμῶσι, καὶ χρήματα

σεις διὰ σύναψιν εἰρήνης μεταξύ ἀντιμαχομένων πόλεων, ἐπηρεάζοντο ὑπὸ τούτων. Πρεσβεῖαι τῶν διαφόρων πόλεων ἐπηγαινοήρχοντο πρὸς τὸν μ. Βασιλέα καὶ τοὺς σατράπας του διὰ τὴν διεκπεραιώσιν ἀσημάντων ἐνίοτε καὶ εὐτελῶν κρατικῶν ἢ ἰδιωτικῆς φύσεως ὑποθέσεων. Διὰ τῶν σχηματισθεισῶν φιλοπερσικῶν τούτων μερῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις—κράτη παρενέβαλλον οἱ Πέρσαι ἐμπόδια εἰς τὴν ἐμπέδωσιν μονίμου εἰρήνης μεταξύ των, τὴν ὁποῖαν παρὰ τυχῶτα ἐπέβαλεν ἡ μεγαλοφυΐα καὶ τὸ διπλωματικὸν δαιμόνιον τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐπεσφράγισε ταύτην καὶ με συνθήκας μετὰ τῶν καθέκαστα πόλεων.

Βεβαίως δὲν ἐσπάνιζον μεμονωμένα άτομα, ὡς ὁ Ἰσοκράτης, παλαιότερον οἱ Γοργίας, Λυσίας καὶ ἄλλοι, τὰ ὁποῖα κατέβαλλον πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν νὰ ἀφωπνήσωσιν ἐκ τοῦ ληθάργου τοὺς συγχρόνους των, διακηρύσσοντες τὴν ἀνάγκην σχηματισμοῦ πανελληνίου μετώπου κατὰ τοῦ ἀπ' Ἀνατολῶν ἐπαπειλοῦντος καὶ πάλιν ⁴ τὴν Ἑλλάδα κινδύνου. Δὲν ἔλειψαν ἐξ ἄλλου, μετὰ τὴν σύναψιν τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ τὴν ἀναληφθεῖσαν ἐκστρατεῖαν, ἀντιδραστικὰ στοιχεῖα ἐνεργοῦντα εἰς τὰ μετόπισθεν διὰ λογαριασμὸν τοῦ ἐχθροῦ καὶ παρέχοντα πράγματα εἰς τὸν προελαύνοντα εἰς τὴν Ἀσίαν Ἀλέξανδρον. Ἰδιαιτέρα ὅθεν φροντίς εἶχε καταβληθῆ ἐκ μέρους τούτου διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν εἰς τὰς πόλεις φιλικῶς πρὸς τοὺς Μακεδόνας διακειμένων μερῶν, εἰδικώτερον δὲ εἰς τὰς παραλίους τῆς ἀνατολικῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς ἐγγὺς τούτων νήσους, ἔνθα οἱ Πέρσαι ἐκυρίαρχουν διὰ τοῦ ἰσχυροῦ στόλου των, εἶχον εὐνοήσει τὴν ἀνάληψιν διακυβερνήσεώς των ὑπὸ τυράννων ἢ τῶν ὀλιγαρχικῶν με ἀποτέλεσμα τὸν ἐκπατρισμὸν τοῦ δημοκρατικοῦ στοιχείου. Τούτου ἡ κἀθοδος, ἡ ἐπιστροφή δηλαδὴ εἰς τὰς πατρίδας, ἀποκατάστασις καὶ ἀνάκτησις τῆς δημοθείσης περιουσίας του, ἦτο ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ διὰ ἡσυχίαν εἰς τὰ μετόπισθεν.

Πλὴν τῶν σχετικῶν περιπτώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ἡ τύχη ἠθέλησε νὰ περισωθοῦν ἐνεπίγραφοι λίθοι με κείμενα τοιοῦτων ἀποφάσεών του. Ταῦτα, σύγχρονα, ἀπηλλαγμένα συνεπῶς ἐξωθεν ἐπιδράσεων ἢ παραποιήσεων, δὲν εἶναι δυστυχῶς πάντοτε πλήρη (ἀφοῦ αἱ στῆλαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχον ἀναγραφῆ, ἐθραύσθησαν σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου εἰς τεμάχια), αἱ δὲ συμπληρώσεις τῶν ὑπαρχόντων κενῶν δὲν εἶναι πάντοτε ἱκανοποιητικαί. Κλασσικὸν δεῖγμα εἶναι τὰ δύο μόνον περισωθέντα, ἐκ πλειόνων, τεμάχια ἀπὸ τὴν μεγάλην στῆλην, ἐφ' ἧς ἦτο ἀναγεγραμμένος τὸ κείμενον τῆς συμμαχίας τῆς συναφθείσης μεταξύ Φιλίππου καὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Αἱ ρυθμιστικαὶ διαταγαὶ τῶν προκυπτουσῶν ἀνωμαλιῶν ἐξεπέμποντο παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς ἀποδέκτας καὶ ἐκοινοποιοῦντο συγχρόνως πρὸς τὸν Ἀντίπατρον ⁵.

ἀποστέλλοντος πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ ἄλλους τινὰς τῶν Ἑλλήνων... καὶ τῶν παρὰ σοῦ πεμφθέντων τοὺς ἐμοὺς φίλους διαφθειράντων καὶ τὴν εἰρήνην, ἣν τοῖς Ἑλλήσι κατεσκεύασα, διαλύειν ἐπιχειρούντων», Ἀρριαν. II 14, 5—6.

4. Μόνον με ὑπόμνησιν τῶν παλαιῶν συμφορῶν ἦτο δυνατόν νὰ συγκληθῶν αἱ λαϊκὰ μᾶζαι. Πρβλ. Διόδ. XVI 89, 3 «λαβεῖν (Φίλιππον) παρ' αὐτῶν δίκας ὑπὲρ τῆς εἰς τὰ ἱερὰ γενομένης παρανομίας, XVII 4, 9, «ἔπεισε τοὺς Ἑλληνας (Ἀλέξανδρος)... καὶ συστρατεύειν ἐπὶ τοὺς Πέρσας ὑπὲρ ὧν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐξήμαρτον», Ἀρριαν. II 14, 4—5, Οἱ ἕμτεροι πρόγονοι... κακῶς ἐποίησαν ἡμᾶς οὐδὲ προηδικημένοι ἐγὼ (Ἀλέξανδρος) δὲ... τιμωρήσασθαι βουλόμενος Πέρσας διέβην ἐς τὴν Ἀσίαν, ὑπαρξάντων ὑμῶν».

5. Διόδ. XVIII 8, 3—4, «ἐξεπέμψεν (Ἀλέξανδρος) εἰς τὴν Ἑλλάδα Νικάνορα τὸν Σταγειρίτην, δοὺς ἐπιστολὴν περὶ τῆς καθόδου... γεγράφαμεν δὲ Ἀντιπάτρῳ περὶ τούτων, ὅπως τὰς μὴ βουλομένας τῶν πόλεων κατάγειν (τοὺς φυγάδας) ἀναγκάσῃ». Ἡ πρὸς Χίους πρώτη ἐπιστολὴ του εἶχε προφανῶς ἐκπεμφθῆ πρὸς τὸν διοικοῦντα τὴν ναυτικὴν μοῖραν Ἡγέλοχον περιεῖχε δηλαδὴ ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔδει οὗτος νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ τὴν ἀνακατάληψιν τῆς νήσου.

Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας, ἐφ' ὅσον διασώζουσι ἀρκετὸν κάπως κείμενον, εἰς τὸ ὅποιον ἐνυπάρχει ἀξιολόγον τι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς λοιποὺς ⁶ Ἕλληνας, συνεκέντρωσε καὶ ὑπεμνημάτισεν εἰς σύγγραμμά του ὑπὸ τὸν ὄντως ἄνω τίτλον ὁ καθηγητὴς κ. Α. J. Heisserer. Διὰ τὴν ἐργασίαν του τὴν διέμεινεν ἀρκετὸν χρόνον ἐν Ἑλλάδι· εἶδε καὶ ἐμελέτησε τοὺς ἐνεπιγράφους λίθους, ἀποκειμένους εἰς Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς, ἐπὶ πλεόν δὲ ἔλαβε φωτογραφίας τούτων καὶ παρέθηκε ταύτας εἰς τὰ καθέκαστον κείμενα. Αἱ ἀπεικονίσεις αὗται βοηθοῦν τὸν μελετητὴν κατὰ περιστάσεις καὶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἀμφιλεγομένων ἀναγνώσεων ⁷.

Τὸ βιβλίον εἶναι σημαντικὸν βοήθημα διὰ τοὺς μελετητὰς τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς περιόδου ταύτης καὶ δι' ἕνα ἐπὶ πλεόν λόγον, ὅτι τὸ ὄντως χρησιμοποίηθ' ὑλικόν, δημοσιευθὲν κατὰ καιροὺς εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικά, συνεκεντρώθη νῦν ἐπὶ τὸ αὐτό. Διαιρεῖται εἰς 8 κεφάλαια, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐπισυνάπτονται τὰ συμπεράσματα, ἀπὸ δὲ τῆς σελίδος 23 ἕξ. παρατίθεται ἡ Βιβλιογραφία. Αὕτη, ἐκτενής, ἀφορᾷ εἰς ἕκαστον κεφάλαιον ἰδιαιτέρως.

Εἰς τὸ 1ον κεφάλαιον, σελ. 3 ἕξ. παρατίθεται φωτογραφία τοῦ λίθου, ἔχοντος γράφημα τῶν γραμμάτων, ὡς καὶ τὸ κείμενον τῆς ἐν I. G. II², 329 ἐπιγραφῆς ἀποκειμένης εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον. Τὸ κείμενον του διαφέρει ὡς πρὸς τὰς συμπληρώσεις τῶν στίχων 10 ἕξ. ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα κείμενα τῶν Α. Wilhelm (S B Wiener Akad. Band 165 (1911) Abhandl. 6 σελ. 45) καὶ Kirchner. Ἡ συμπλήρωσις τοῦ 10ου στίχου (σελ. 4. 15), [ἀλλὰ ἀπάσαι αἱ κοινονοῦσαι τῆς εἰρή/νη]ς ἂν χρ[ω]νται τῇ στρατιᾷ ἐὰν τι[ς--], δὲν κρίνεται ἱκανοποιητικῇ. Εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον καὶ ἀπὸ σελ. 8 ἕξ. ἀναδημοσιεύεται καὶ ὑπομνηματίζεται ἡ μεταξὺ Φιλίππου καὶ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων συμμαχία (I. G. II², 236 : TOD, I. c. No 177), τῆς ὁποίας τμῆμα τοῦ κειμένου περιεσώθη ἐπὶ δύο τεμαχίων, α καὶ β, τῆς στήλης, ἐφ' ἧς εἶχε χαραχθῆ. Τὸ 2ον κεφάλαιον, ἐπιγραφόμενον «οἱ τύραννοὶ τῆς Ἑρεσοῦ», πληροῖ τὰς σελίδας ἀπὸ 27—78, ἐνῶ τὸ 3ον καὶ 4ον, καὶ πρὸς Χίους ἐπιστολαί», τὰς σελίδας 79—117. «Ἀλέξανδρος καὶ Μυτιλήνη», ἀπὸ σελίδος 118—141, εἶναι ὁ τίτλος τοῦ 5ου κεφαλαίου, «Ἀλέξανδρος καὶ Πριήνη», ἀπὸ σελίδος 142—168, ὁ τίτλος τοῦ 6ου, «Γόργος ὁ ἐξ Ἰασοῦ», ἀπὸ σελίδος 169—204, ὁ τίτλος τοῦ 7ου καὶ οἱ «ἐκ Τεγέας φυγάδες», ἀπὸ σελίδος 205—229, τὸ θέμα τοῦ 8ου.

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ Θ. ΜΙΤΣΟΣ

6) Ὁ συγγραφεὺς χρησιμοποιεῖ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὴν φράσιν Alexander's relationship with the Greek world.

7) Μία τοιαύτη ἐπὶ παραδείγματι εἶναι εἰς τὸν 16ον στίχον τῆς πρὸς Χίους πρώτης ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἐπὶ τοῦ λίθου ὀρθῶς ἀποδοθὲν ὑπὸ τοῦ πρώτου δημοσιεύσαντος Γ. Ζολώτα, «κρίνεσθαι πρὸς τοῦτο αὐτοὺς» ἀναδημοσιεύεται μετὰ ταῦτα ὡς «κρίνεσθαι περὶ τούτου αὐτοὺς», TOD, CHI τόμ. II No 192.